

จารึกสตักก๊อกรม 2 หลักฐานสำคัญของประวัติศาสตร์ขอม-เขมร¹โบราณ SADOK KOK THOM 2 INSCRIPTION: SIGNIFICANT EVIDENCE of ANCIENT KHOM - KHMER HISTORY

วรรณพร บุญญาสถิตย์^{1*}, บุญเลิศ สุ่มประเสริฐ² และนราธิป แก้วทอง³
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

Wannaporn Boonyasathit^{1*}, Boonlert Soomprasert², Narathip Kaewthong³
Faculty of Humanities and Social Sciences, Phranakhon Rajabhat university
College of teacher education, Phranakhon Rajabhat university^{2,3}
E-mail: wannaporn@pnru.ac.th

Received: 16/01/2024

Revised: 12/03/2024

Accepted: 13/06/2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความสำคัญของจารึกสตักก๊อกรม 2 ต่อประวัติศาสตร์ขอม - เขมรโบราณ เนื่องจากการอธิบายประวัติศาสตร์ขอม - เขมรโบราณต้องใช้ข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อนำมาปะติดปะต่อรวบรวมตีความและอธิบายเพื่อให้ได้ประวัติศาสตร์ที่ชัดเจน จารึกสตักก๊อกรม 2 คือหลักฐานชิ้นสำคัญที่ช่วยเชื่อมโยงข้อมูลที่ขาดหายทำให้นักวิชาการตีความและอธิบายประวัติศาสตร์ในดินแดนกัมพูชาได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น จารึกสตักก๊อกรม 2 ถูกพบ ณ ปราสาทสตักก๊อกรม อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว เมื่อ พ.ศ. 2463 เป็นจารึกสำคัญที่สุดในบรรดาจารึกเขมรเนื่องจากเป็นจารึกที่ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกษัตริย์เขมรซึ่งไม่พบในจารึกอื่น ทำให้การลำดับกษัตริย์เขมรโบราณในอดีตที่มีความสับสนและคลุมเครือมานานชัดเจนขึ้นและทำให้เข้าใจถึงคติเทวราชาที่สอดคล้องกับการสร้างศาสนสถานบนที่สูงหรือหากสร้างในที่ราบก็จะมีฐานเป็นชั้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของเขากไกรลาส และเขาพระสุเมรุตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพุทธ

คำสำคัญ: จารึกสตักก๊อกรม ประวัติศาสตร์ขอม - เขมรโบราณ ปราสาทหิน

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร

² ขอม - เขมร มีความหมายครอบคลุมอารยธรรมโบราณในดินแดนกัมพูชา ในภาคอีสานและภาคกลางของประเทศไทย ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 11-19 ผู้เขียนใช้กับบุคคล วัฒนธรรม ศิลปะ สิ่งก่อสร้างที่มีรูปแบบตามที่กล่าวในบทความนี้ซึ่งเกิดขึ้นจากคติเทวราชา คำว่า เขมรโบราณ ใช้ครั้งแรกโดยนักวิชาการชาวฝรั่งเศสต่อมาถูกใช้อย่างแพร่หลายโดยทั่วไปมาจนถึงปัจจุบัน อย่างไรก็ตามผู้แต่งว่าอารยธรรมโบราณในดินแดนกัมพูชา เกิดจากผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์และกษัตริย์บางพระองค์ก็มีถิ่นกำเนิดอยู่ในอีสานผู้เขียนจึงใช้คำว่า ขอม - เขมร

ABSTRACT

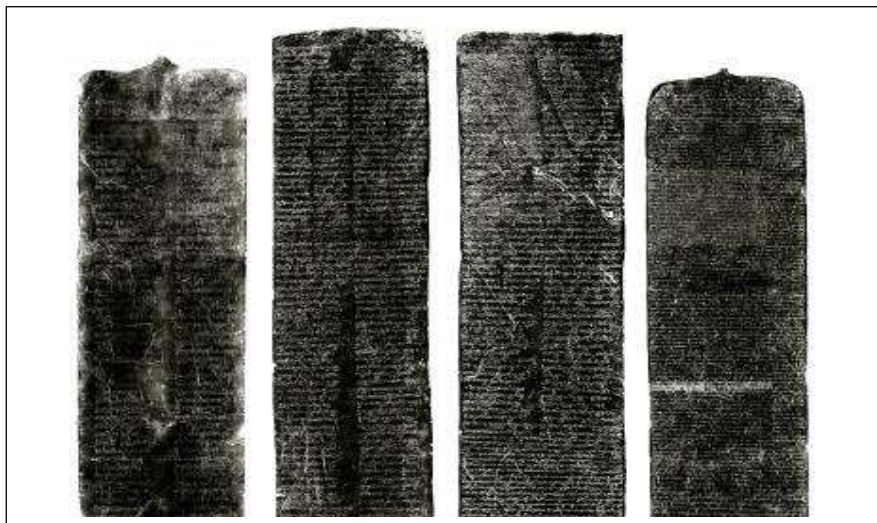
The purpose of this article is to explain the significance of the Sadok Kok Thom 2 inscription in ancient Khom - Khmer history. Since providing a clear ancient Khmer historical account requires information from a variety of sources to piece the collected data together and attempt to make a description, The Sadok Kok Thom 2 inscription is crucial evidence that helps reveal the connection of missing pieces of information. This enables scholars to elaborately interpret and explain Khmer history. In 1920, the Sadok Kok Thom 2 inscription was discovered at Prasat Sadok Kok Thom, Amphoe Khok Sung, Sa Kaeo Province. Among other inscriptions, it is considered the most important Khmer inscription because it contains information about the Khmer rulers that has not been found in other inscriptions. It clarifies the order of succession of ancient Khmer kings in the past, which has been confusing and remained unclear for a long time. In addition, it assists in improving the understanding of Devaraja or deified monarch tradition which corresponds to the building of religious sites on high ground, or the multi-tiered base representing the symbol of Mount Kailas and Mount Meru on a plain according to Brahmin-Hinduism and Buddhism beliefs.

Keywords: Sadok Kok Thom inscription, ancient Khom - Khmer history, sandstone castle

บทนำ

หากต้องการศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของอาณาจักรโบราณ คงต้องตามค้นหาข้อมูลจากหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่หลงเหลืออยู่ ซึ่งส่วนใหญ่มักจะอยู่ในลักษณะเว้า ๆ แหว่ง ๆ อันเนื่องจากการผุพังไปตามกาลเวลาหรือด้วยเหตุผลอื่น ๆ อีกมากมายหลายประการ ทำให้การค้นคว้าต้องใช้ข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อนำมาปะติดปะต่อรวบรวมตีความและอธิบายเพื่อให้ได้ภาพความเป็นมา แต่ถึงกระนั้น บางครั้งก็ยังมีอาจสรุปได้อย่างชัดเจนเพราะขาดข้อมูลสำคัญที่เป็นตัวเชื่อมโยง เรื่องราวบางประเด็นจึงอยู่ในความคลุมเครือรอการค้นพบหลักฐานชิ้นใหม่ ๆ เพื่อใช้ในการอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ เพิ่มเติม การค้นพบหลักฐานสำคัญในแต่ละครั้งจึงสร้างความตื่นเต้นดีใจให้กับแวดวงวิชาการเป็นอย่างยิ่ง

ประวัติศาสตร์เขมรโบราณก็เช่นเดียวกัน ไม่มีใครรู้แน่ชัดว่าอาณาจักรนี้มีผู้คนอยู่อาศัยตั้งแต่เมื่อใด ผู้คนเหล่านี้อพยพเดินทางมาจากที่ใด มีการสร้างบ้านแปงเมืองอยู่ร่วมกันลักษณะใดโบราณสถานขนาดใหญ่เล็ก ที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันสร้างขึ้นเพื่อทำหน้าที่อะไรเป็นคำถามที่ถูกตั้งขึ้นเพื่อแสวงหาคำตอบ หลักฐานชิ้นแล้วชิ้นเล่าที่พบเจอก็ช่วยต่อเติมขยายความเป็นข้อมูลในการอธิบายอดีตที่ผ่านมาแสนนานให้ปรากฏชัด บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความสำคัญของจารึกสตึกก๊อกรมต่อประวัติศาสตร์เขมรโบราณ เนื่องจากเมื่อ พ.ศ. 2463 มีการค้นพบหลักฐานชิ้นสำคัญคือ “จารึกสตึกก๊อกรม 2 ณ ปราสาทสตึกก๊อกรม” จารึกหลักนี้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับกษัตริย์เขมรทำให้ประวัติศาสตร์เขมรโบราณมีรายละเอียดชัดเจนมากยิ่งขึ้น

จารึกสตึกก๊อกรม 2

ที่มา : http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=498

ประวัติศาสตร์ขอม - เขมรโบราณ

ในอดีตอาณาจักรเขมรโบราณถือได้ว่าเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ร่องรอยสำคัญที่สะท้อนให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองและความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรแห่งนี้ก็คือซากโบราณสถานขนาดใหญ่ที่พบเป็นจำนวนมากในดินแดนกัมพูชาและในดินแดนข้างเคียงที่เชื่อกันว่าได้รับอิทธิพลทางการเมืองการปกครอง

จากการขุดค้นทางโบราณคดีทำให้พอทราบได้ว่าเมื่อราว 4,000 ปีมาแล้วมีชนชาติหนึ่งได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำโขง สันนิษฐานว่าชนกลุ่มนี้น่าจะเป็นบรรพบุรุษของผู้คนในอารยธรรมนี้มีวัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์ค่อนข้างก้าวหน้าแต่ไม่สามารถล่วงรู้รายละเอียดของการดำเนินชีวิตได้ รู้เพียงว่าผู้คนในดินแดนนี้มีการติดต่อสัมพันธ์กันดินแดนอื่นการรับและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกันทั้งกับผู้คนในแถบที่ราบสูงแอ่งโคราชและกับผู้คนที่มาจากบ้านเมืองโพ้นทะเล หลักฐานที่สะท้อนให้เห็นถึงการรับวัฒนธรรมจากดินแดนอื่นในสมัยโบราณคือตำนานการสร้างบ้านแปงเมือง ตำนานกล่าวว่า พราหมณ์เกาติณยะผู้มีอิทธิพลมาปรากฏกายที่ชายฝั่ง ธิตพญานาคพายเรือมาต้อนรับแต่พราหมณ์เกาติณยะใช้นูยเรือ เจ้าหญิงนาคตกพระทัยยินยอมอภิเษกสมรสกับพราหมณ์ ก่อนวันเข้าพิธีสมรสพราหมณ์เกาติณยะได้มอบเครื่องทรงให้เจ้าหญิงนาค ส่วนพญานาคก็ตอบแทนด้วยการ “ดื่มน้ำที่ท่วมแผ่นดินจนแห้ง สร้างเมืองให้พระขามาดา (ลูกเขย) เรียกชื่ออาณาจักรนั้นว่า “กัมโพช”

ตำนานนี้มีที่มาจากอินเดีย เช่นเดียวกับชื่อ “กัมโพช” ตามตำนานชาวเขมรมองว่าพวกเขาเป็นทายาทจากการแต่งงานระหว่าง “วัฒนธรรม” กับ “ธรรมชาติ” เกาติณยะได้รับการยอมรับจากพระสัสสุระ ที่ดูน่าสร้างอาณาจักรให้เขา นี่เป็นความสำเร็จที่สำคัญมาก ชาวเขมรคุ้นเคยกับความคิดความเชื่อนี้ เพราะคนที่จะมาเป็นเจ้าบ่าว ก่อนจะได้รับการยอมรับจากพ่อตาแม่ยายจะต้องมาอยู่กับครอบครัวผู้หญิงก่อนแต่งงาน ในตำนานชาวพื้นเมือง (นาค) ยกย่องพราหมณ์ ให้เกียรติด้วยการสร้างอาณาจักรให้ แล้วยังตั้งชื่ออย่างในประเทศอินเดียอีกด้วย กษัตริย์ในเวลาต่อมาจะสืบสายบรรพบุรุษมาจากพระราชาและพระมเหสีคู่นี้ในตำนาน (เดวิด แชนด์เลอร์, 2540 : 21-22)

เรื่องราวอาณาจักรขอม - เขมรโบราณมีรายละเอียดที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้นเมื่อพบข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่หลงเหลือตกทอดมาถึงปัจจุบันจากเอกสารของชาวต่างชาติที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับผู้คนในดินแดนนี้ โดยเฉพาะในเอกสารจีนที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการติดต่อระหว่างจีนกับอาณาจักรต่าง ๆ ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีนได้กล่าวถึงรัฐ ผูหนาน หรือ ฟูนัน ซึ่งเป็นรัฐ ๆ หนึ่งที่ก่อตั้งขึ้นก่อนเงินล่า หรือเงินละ ตั้งอยู่ตามลำน้ำโขงระหว่างเมืองไซดกจนถึงเมืองพนมเปญ แต่จากข้อมูลของจีนก็ยังไม่สามารถจัดลำดับศักราชที่ถูกต้องสำหรับกษัตริย์องค์ใดหรือเรียงลำดับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ฟูนันในสมัยแรกได้ กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ที่สุดของฟูนันตอนปลายคือพระเจ้าชัยวรมัน หรือโกณฑิญญะชัยวรมัน สิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 1057 แต่ไม่มีผู้ใดทราบว่ามีพระองค์ขึ้นครองราชย์ในปีใด ในช่วงเวลานั้นการค้าระหว่างอินเดียกับจีนคึกคักมาก ฟูนันแผ่ขยาย

อาณาเขตไปกว้างขวางจนในพุทธศตวรรษที่ 12 จึงถูกผนวกเข้ากับอาณาจักรเจนละซึ่งในอดีตเคยอยู่ภายใต้
อำนาจของพุนัน

จากข้อมูลในตำนานและเอกสารจีนสะท้อนให้เห็นว่าก่อนที่จะเกิดอาณาจักรขอม - เขมรดินแดนนี้มี
ผู้คนอยู่อาศัยและมีการติดต่อกันระหว่างจีน อินเดียมาช้านาน มีการรับเอาวัฒนธรรมอินเดียเข้ามาปรับใช้และ
ได้ก่อรูปเป็นอาณาจักรขอม - เขมรโบราณที่มีความรุ่งเรืองจนสามารถสร้างศาสนสถานขนาดใหญ่ตามคติความ
เชื่อ และในบริเวณดังกล่าวมีหลักฐานทางโบราณคดีปรากฏอยู่จำนวนมาก เช่น จารึกกล่าวถึงพระเจ้าจิตรเสนผู้
ขึ้นครองราชย์ในพระนามพระเจ้ามเหศวรมัน (ครองราชย์ราว พ.ศ.1150-1159) โบราณวัตถุ ชาก
โบราณสถาน เป็นต้น

เมื่อเจนละสามารถยึดครองพุนันผนวกเป็นอาณาจักรเดียวกันจึงได้ย้ายศูนย์กลางมาบริเวณเมืองสม
โบรีไพรกุก หลังจากนั้นราวกลางพุทธศตวรรษที่ 13 อาณาจักรเจนละเกิดการแตกแยกออกเป็น 2 ส่วนใหญ่
ๆ ซึ่งเอกสารจีนเรียกส่วนที่ตั้งอยู่ทางเหนือที่มีภูมิประเทศเป็นภูเขาว่า **เจนละบก** ส่วนทางตอนล่างซึ่งเป็นที่ต่ำ
มีทะเลสาบ มีพรมแดนใกล้เคียงว่า **เจนละน้ำ** จนถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ 14 จึงกลับมารวมกันได้อีกครั้ง และ
ตั้งราชธานีบริเวณใกล้ทะเลสาบใหญ่ โดยมีการย้ายเมืองหลวงถึง 4 แห่งด้วยกัน ช่วงนี้เองชื่อ กัมพูช และ
กัมพูเทศ ได้ปรากฏในศิลาจารึก และใช้เป็นชื่อเรียกอาณาจักรและประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน (กระทรวง
วัฒนธรรม, ม.ป.ป. : 1-2)

ปราสาทหิน : ศาสนสถานจากความศรัทธา

จากคติความเชื่อที่ผู้คนในดินแดนแถบนี้ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย ซึ่งมีทั้งศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู และ
ศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ที่เข้ามามีอิทธิพลมี 2 นิกาย คือ ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู ลัทธิไวษณพ
นิกาย (นิกายที่นับถือพระวิษณุเป็นเทพสูงสุด) ศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูลัทธิไศวนิกาย (นิกายที่นับถือพระศิวะ
เป็นเทพสูงสุด) ซึ่งกษัตริย์ขอม - เขมรโบราณในแต่ละสมัยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพราหมณ์ - ฮินดู มีการสร้าง
รูปเคารพพระวิษณุ พระศิวะ ไว้ในศาสนสถานต่าง ๆ หากกษัตริย์นับถือนิกายใดก็จะสร้างรูปเคารพของนิกาย
นั้น ๆ ไว้ในศาสนสถาน ส่วนศาสนาพุทธนิกายมหายาน - วัชรยานพบว่าได้เข้ามามีอิทธิพลต่อประชาชนทั่วไป
ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-18 จนกระทั่งถึงรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1724-1762)
พระมหากษัตริย์จึงหันมาเลื่อมใสนับถืออย่างจริงจัง จากคติความเชื่อในศาสนาจึงส่งผลให้กษัตริย์ขอม - เขมร
ได้สร้างศาสนสถานไว้ในดินแดนของตนซึ่งส่วนหนึ่งอยู่ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน ดังเห็นได้จาก
โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลาจารึกที่ปรากฏให้เห็นจำนวนมาก โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

คำว่าปราสาทมีความหมายถึงเรือนฐานันดรสูงซึ่งมีชั้นซ้อนของเรือนหรือหลังคาต่อขึ้นไปหลายชั้น
และโดยทั่วไปเป็นคำที่ใช้เรียกพระราชวัง หรือที่ประทับของพระมหากษัตริย์ แต่ปราสาทขอม - เขมรมี

ความหมายเฉพาะที่ต่างออกไปโดยมีความหมาย 2 นัย นัยแรกหมายถึงศาสนสถานในวัฒนธรรมขอม - เขมร ทั้งบริเวณ และนัยที่สองหมายถึงเฉพาะอาคารที่สำคัญใช้ประดิษฐานรูปเคารพ

ปราสาทเหล่านี้มักทำด้วยหิน ไม่ว่าจะเป็นหินทรายหรือหินแล่ง ดังนั้นจึงนิยมเรียกปราสาทหิน อย่างไรก็ตามปราสาทบางองค์ก็อาจใช้อิฐเป็นวัสดุหลักในการสร้าง ปราสาทเหล่านี้สร้างขึ้นเพื่ออุทิศถวายให้เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู หรือพระพุทธเจ้าในศาสนาพุทธมหายาน ดังนั้นปราสาทเหล่านี้จึงเปรียบเหมือนที่ประทับของเทพหรือพระพุทธเจ้าเหล่านั้น

หากแบ่งปราสาทดังกล่าวตามวัตถุประสงค์การสร้าง สามารถแบ่งได้ดังต่อไปนี้

1. ปราสาทที่สร้างขึ้นตามคติเทวราชา

มีลักษณะเป็นปราสาทที่สร้างบนฐานที่ซ้อนลดหลั่นกันหลายชั้นเพื่อสื่อความหมายถึงเขาพระสุเมรุ ตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู และศาสนาพุทธ นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าเทวราชาเป็นพิธีกรรมที่ยกฐานะของกษัตริย์ให้เทียบเท่ากับเทพ หรืออาจเป็นพิธีที่ยกกษัตริย์ขึ้นเป็นจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่กว่ากษัตริย์ทั้งหลาย แต่บางท่านสันนิษฐานว่าเทวราชาอาจเป็นรูปเคารพ เช่น ศิวลึงค์ ซึ่งมีหน้าที่ปกปักษ์รักษาราชบัลลังก์ กษัตริย์หลายพระองค์ได้สร้างปราสาทแบบนี้ขึ้น เพื่อประดิษฐานเทวราชาประจำพระองค์ และยังเชื่อว่าเมื่อกษัตริย์สวรรคตไปแล้วปราสาทดังกล่าวจะเป็นสถานที่ที่พระองค์ไปรวมกับเทพเจ้าที่พระองค์นับถือ

2. ปราสาทที่สร้างขึ้นภายใต้คติบูชาบรรพบุรุษและผู้วายชนม์

กษัตริย์หลายพระองค์นอกจากสร้างศาสนสถานให้แก่พระองค์เอง ยังต้องสร้างปราสาทอุทิศให้แก่บรรพบุรุษของพระองค์ด้วย ประติมากรรมเทพเจ้าที่ประดิษฐานอยู่ในปราสาทเหล่านั้นจึงไม่ใช่รูปแทนเทพเจ้าแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นรูปของบุคคลที่วายชนม์ซึ่งได้รวมเข้ากับเทพเจ้าแล้ว ชื่อของรูปเคารพเหล่านี้ก็เป็นส่วนผสมระหว่างชื่อผู้วายชนม์กับชื่อของเทพเจ้า

3. ปราสาทประจำชุมชน

ปราสาทประจำชุมชน คือปราสาทที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยผู้สร้างอาจเป็นกษัตริย์หรืออาจเป็นพราหมณ์บุโรหิต ผู้นำท้องถิ่นก็ได้ ปราสาทขอม - เขมรในดินแดนประเทศไทยส่วนใหญ่สร้างขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ดังกล่าว

4. ปราสาทในลักษณะอื่น ๆ

เป็นศาสนสถานที่ทำหน้าที่เฉพาะ ได้แก่ อโรคยาศาล หรือศาสนสถานประจำโรงพยาบาล และธรรมศาลา หรือศาสนสถานประจำที่พักคนเดินทาง ศาสนสถานทั้งสองประเภทสร้างขึ้นโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

ปราสาทแต่ละองค์มีความสำคัญไม่เท่ากัน บางแห่งอาจเป็นเพียงศูนย์กลางของชุมชนขนาดเล็ก ๆ แต่บางองค์ซึ่งส่วนมากสร้างขึ้นโดยกษัตริย์หรือผู้นำก็มีความสำคัญมากขึ้นไปอีก โดยอาจเป็นที่สักการบูชาของประชาชนในหลายชุมชน หรือเป็นศาสนสถานสำคัญระดับอาณาจักรเป็นต้น

ปราสาทเขมรในดินแดนประเทศไทย

พุทธศตวรรษที่ 12 - 14 ช่วงสมัยก่อนเมืองพระนคร ดินแดนในประเทศไทยได้พบปราสาทขอม - เขมรจำนวนหนึ่งกระจายตัวอยู่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ปราสาทที่เมืองโบราณดงเมืองเลย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ปราสาทเขาน้อย อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดสระแก้ว ปราสาทภูมิโปน จังหวัดสุรินทร์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากเป็นดินแดนที่รับอารยธรรมจากภายนอกในระยะแรกแล้ว ยังเป็นจุดเชื่อมต่อทางวัฒนธรรม เช่น มีความสัมพันธ์กับทางภาคใต้ วัฒนธรรมทวารวดีภาคกลางและกับศิลปะขอม - เขมรสมัยก่อนเมืองพระนคร

พุทธศตวรรษที่ 15 – ครึ่งแรกพุทธศตวรรษที่ 16 ช่วงแรกของสมัยเมืองพระนคร ปราสาทขอม - เขมรในดินแดนประเทศไทย เช่น ปราสาทสังขศิลปชัย อำเภอสังขละ จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทเมืองแขก อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทปรางค์แขก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ปราสาทวัดปรางค์ทอง จังหวัดนครราชสีมา

ครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 16 – พุทธศตวรรษที่ 18 ช่วงนี้ตรงกับศิลปะสมัยบาปวน นครวัด และบายัน เป็นระยะเวลาที่พบศาสนสถานเขมรในดินแดนไทยมากกว่ายุคก่อนหน้าและกระจายตัวกว้างไกลมากกว่ายุคสมัยก่อนหน้า โดยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคกลาง และภาคตะวันตก ปราสาทเขมรที่สำคัญ เช่น ปราสาทเขาพระวิหาร ก่อนการตัดสินใจโลก ถือว่าอยู่ในหมู่บ้านภูมิขี้อล ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ปราสาทภูพราหมณ์จำศีล จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทภูเก้าสิงห์ จังหวัดร้อยเอ็ด ปราสาทเมืองต่ำจังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทบ้านพลวง จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น ปราสาทพนมวัน จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทตาเมือนธม จังหวัดสุรินทร์ ปราสาทสด๊กก๊อกธม จังหวัดสระแก้ว ปราสาทสระกำแพงใหญ่ จังหวัดศรีสะเกษ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ พระปรางค์สามยอด จังหวัดลพบุรี ปราสาทเมืองสิงห์จังหวัดกาญจนบุรี อโรคยาศาลและธรรมศาลาอีกจำนวนมาก (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2548)

การพบศาสนสถานจำนวนมากกระจายตามที่ต่าง ๆ ในอาณาบริเวณแถบนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเกิดชุมชนขนาดใหญ่กระจายอยู่ทั่วอาณาบริเวณที่มีศาสนสถานเช่นกัน เนื่องจากการเกิดชุมชนขนาดใหญ่จะต้องมีการวางแผนและมีโครงสร้างที่ชัดเจน นั่นคือชุมชน ๆ หนึ่ง จะประกอบไปด้วยศาสนสถานที่เราเรียกว่าปราสาทเป็นศูนย์กลาง มีการขุดสระน้ำและอ่างเก็บน้ำที่เรียกว่าบารายเพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค ซึ่งอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม (2546 : 478-479) อธิบายถึงการเกิดชุมชนรายล้อมศาสนสถานว่า จารึกภาษาขอม - เขมรที่พบล้วนแสดงให้เห็นว่าการสร้างศาสนสถานแต่ละแห่งนั้นเป็นการสร้างโดยบุคคลผู้เป็นผู้ปกครอง แล้ว

มักจะถวายที่ดิน ข้าทาสหญิงชายแก่เทวสถานนั้น ๆ ที่ดินจึงเป็นของเทวสถานผู้คนส่วนใหญ่ในชุมชนก็คือผู้คนที่ต้องรับใช้ และดูแลศาสนสถานซึ่งอาจมาจากเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ที่กวาดต้อนมาจากการเป็นเชลยจากการรบ และอาจไม่ใช่เผ่าพันธุ์เดียวกันกับกลุ่มคนในศูนย์กลางของอาณาจักรความสัมพันธ์อาจอยู่ในรูปของเมืองพี่เมืองน้อง หรือ เมืองภายใต้ปกครอง

อย่างไรก็ตามไม่ว่ากลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นเผ่าพันธุ์เดียวกันหรือไม่หรืออาจเป็นกลุ่มคนท้องถิ่นที่อยู่อาศัยกันในบริเวณนี้มาช้านาน แต่สิ่งหนึ่งที่สะท้อนได้แน่นอนคือ ดินแดนแถบนี้มีชุมชนขนาดใหญ่เกิดขึ้นและกลุ่มคนเหล่านี้ได้รับเอาวัฒนธรรมและคติความเชื่อในสมัยเมืองพระนครมาใช้ซึ่งอาจจะโดยจำยอมหรืออาจจะเห็นดีเห็นงามยอมรับว่าเป็นสิ่งที่น่านิยมก็เป็นได้

แผนผังที่ตั้งของปราสาทสด๊กก๊อกธม

ที่มา : <http://www.gotoknow.org/posts/198787>

สตักก๊อกรม : หลักฐานสำคัญของประวัติศาสตร์เขมรโบราณ

ปราสาทสตักก๊อกรมหรือปราสาทเมืองพร้าว เป็นโบราณสถานอยู่กลางป่าตามแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ตั้งอยู่ที่ บ้านหนองเสม็ด หมู่ 3 ตำบลโคกสูง อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว โดยจากรูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏอยู่ในขณะนั้นนับเป็นศาสนสถาน ที่สร้างขึ้นตามลักษณะศิลปะขอม - เขมรแบบคลังต่อบาปวน ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16

ปราสาทสตักก๊อกรม แปลว่า ปราสาทใหญ่ที่มีต้นกกขึ้นรกรง เป็นปราสาทก่อด้วยหินและศิลาแลง ประกอบด้วยปราสาทประธานก่อจากหินทราย 1 องค์หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ภายในปราสาทประธานเป็นที่ประดิษฐานศิวลึงค์ ซึ่งเป็นรูปเคารพแทนองค์พระศิวะ บ่งบอกว่าปราสาทแห่งนี้เป็นศาสนสถานของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลัทธิไศวนิกาย มีเสาหินปักอยู่โดยรอบ อาจเป็นเสาหินที่บอกให้ทราบว่าพื้นที่รอบปราสาทประธานเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ เบื้องหน้าปราสาทประธานมีบรรณาลัย 2 หลังสันนิษฐานว่าเป็นที่เก็บเครื่องประกอบพิธีกรรม ตั้งอยู่ที่มุมตะวันออกเฉียงเหนือ และมุมตะวันออกเฉียงใต้ พื้นที่โดยรอบของปราสาทประธานและบรรณาลัยปูด้วยศิลาแลง ทั้งปราสาทประธานและบรรณาลัยล้อมรอบด้วยระเบียงคดซึ่งก่อจากหินทรายและศิลาแลง เป็นที่น่าสังเกตว่าเฉพาะระเบียงคดทิศตะวันออกเท่านั้นที่ทำโคปุระเข้า – ออกได้จริง แต่ทิศอื่นที่เหลือทำเป็นห้องสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เข้าจากด้านใน ไม่มีทางออก หรือที่เรียกกันว่าโคปุระประดับประตู

ถัดออกมาจากระเบียงคดเป็นคูน้ำล้อมรอบ ถัดออกไปเป็นกำแพงศิลาแลง ซึ่งเป็นปราการชั้นนอกสุดที่ล้อมรอบศาสนสถานแห่งนี้ ทิศตะวันออกของกำแพงซึ่งเป็นด้านหน้าของศาสนสถาน มีโคปุระหินทรายขนาดใหญ่ เบื้องหน้าของโคปุระหลังนี้เป็นทางดำเนินปูด้วยศิลาแลง ปักเสานางเรียงเป็นระยะ ด้านนอกปราสาททางทิศตะวันออกมีสระน้ำขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยม มีถนนปูด้วยหินจากตัวปราสาทไปจนถึงสระน้ำตลอดแนว

แผนผังปราสาทสตักก๊อกรม

ที่มา : <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=212366>

ปราสาทแห่งนี้มีพื้นที่ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงของไทย ความสำคัญและความยิ่งใหญ่ของปราสาทสติกก็อกธมนำไปเปรียบเทียบกับปราสาทหินอื่น ๆ ในดินแดนประเทศไทย เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินเมืองต่ำ อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ คงไม่สามารถเทียบเคียงกับความยิ่งใหญ่ความงดงามวิจิตรตระการตาของลวดลายจำหลักของปราสาทเหล่านั้นได้ แต่ปราสาทสติกก็อกธมนั้นมีความสำคัญ และมีคุณค่าสูงในด้านประวัติศาสตร์ เพราะมีการค้นพบหลักจารึกสำคัญจำนวน 2 หลัก คือ จารึกสติกก็อกธม 1 และจารึกสติกก็อกธม 2 ซึ่งมีความสำคัญต่อการศึกษาการลำดับกษัตริย์ราชวงศ์ขอม - เขมรโบราณอย่างมาก และทำให้รู้ถึงความเป็นมาในเรื่องคติเทวราช แม้ในดินแดนกัมพูชาเองก็ยังไม่เคยมีการพบจารึกลักษณะนี้มาก่อน

จารึกหลักแรกหรือสติกก็อกธม 1 เป็นจารึกหลักแรกที่จารึกบนแผ่นหินทรายรูปใบเสมา พบโดยเจ้าหน้าที่กองโบราณคดี กรมศิลปากรบริเวณบ้านสระแจง ตำบลโคกสูง อำเภอโคกสูง (ไม่ได้พบที่ปราสาทสติกก็อกธม) ระบุศักราชตรงกับ พ.ศ.1480 ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 4 เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการถวายทาสชายหญิงดูแลรักษาควิลิ่ง การถวายสิ่งของแก่ศาสนสถาน และห้ามนำสิ่งของเหล่านี้ไปใช้เป็นการส่วนตัว และห้ามให้ทาสพระไปทำงานอื่นนอกจากดูแลศาสนสถานนี้เท่านั้น

จารึกสติกก็อกธม 1

ที่มา : http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_image_detail.php?id=312

จารึกหลักที่สองหรือสติกก็อกธม 2 เป็นจารึกที่ให้ข้อมูลที่สำคัญแตกต่างจากจารึกอื่นระบุว่าพบที่ปราสาทเมืองพริ้ว อันเป็นชื่อเดิมของปราสาทสติกก็อกธม ค้นพบบริเวณด้านทิศเหนือของปราสาทสติกก็อกธม โดยเจ้าอาวาสวัดโคกสูง ตัวจารึกระบุศักราชตรงกับ พ.ศ.1595 จารึกนี้เป็นจารึกของขุนนางผู้มีบรรดาศักดิ์ชั้นที่หนึ่ง และมีศเป็นกัมรเตง ศรีขเยนทรบัณฑิตซึ่งเป็นราชบุโรหิตและประธานข้าราชการทั้งปวง ทั้งยังเป็นผู้ที่ได้อภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงศรีวิโรลักษมี พระธิดาที่ประสูติจากพระมเหสี ของพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ด้วย ราชบุโรหิตผู้นี้ได้สถาปนาควิลิ่งไว้ที่หมู่บ้านภทรนิเกตนะ (สติกก็อกธม)

ในปี พ.ศ.1595 และกราบบังคมทูลพระเจ้าอู่ทัยทิตยวรมันที่ 2 ให้ทรงสร้างเทวสถานพร้อมทั้งทรงพระอุทิศทาสถวายแก่ศิวลึงค์ ในโอกาสนี้ขียนทรบัณฑิตได้จารประวัติของสายสกุลของท่านตั้งแต่ต้นสกุล คือ ศิวไกววัลยะ ซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากพระเจ้าชัยวรมันที่ 2 (พ.ศ.1345-1377) ให้เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมแห่งจารีตประเพณี เพื่อนำความรุ่งเรืองมาสู่โลกมนุษย์ ซึ่งศิวไกววัลยะผู้นี้ได้เรียนรู้เวทมนตร์จากทริณยทามะ พราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในด้านไสยศาสตร์และสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ให้ประจักษ์ต่อกษัตริย์ และเพื่อเป็นการเพิ่มความเจริญให้แก่โลก จึงได้สร้างพิธีกรรมแห่งอาถรรพ์ต่าง ๆ ขึ้น เรียกว่า “เทวราช” สายสกุลของศิวไกววัลยะจึงมีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมนี้ สืบต่อมาจนถึงขียนทรบัณฑิต ประวัติตระกูลนี้จึงเกี่ยวพันกับประวัติศาสตร์กัมพูชาถึง 250 ปี (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2555 : 211)

การที่จารึกได้กล่าวถึงประวัติการประดิษฐานลัทธิเทวราช คติความเชื่อว่ากษัตริย์เป็นเทวราชหรือเป็นเทพเจ้า และประวัติการสืบสายตระกูลพราหมณ์ในราชสำนักของขอม - เขมร ที่มีความสัมพันธ์กับลำดับการสืบสันตติวงศ์ของกษัตริย์เขมรถึง 250 ปี อาจกล่าวได้ว่าจารึกศักดิ์กอกธม 2 ซึ่งพบที่ปราสาทแห่งนี้เป็นจารึกสำคัญที่สุดในบรรดาศิลาจารึกเขมรเนื่องจากเป็นหลักฐานที่มีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ขอม - เขมรสมัยโบราณเป็นอย่างมาก ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของคติเทวราชและทำให้สามารถลำดับราชวงศ์ได้ชัดเจน นอกจากนี้มีข้อสังเกตว่าหากเปรียบเทียบกับจารึกปราสาทหินพระวิหาร 2 ก็จะพบว่าสายสกุลของพราหมณ์ได้เปลี่ยนไปจากขียนทรบัณฑิตเป็นทิวากรบัณฑิต ทั้งนี้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงราชวงศ์กษัตริย์ที่ขึ้นครองราชย์จากราชวงศ์พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 เป็นมหิธรปุระในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 ทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนขึ้นว่าพราหมณ์มีความสำคัญต่อสถานภาพของกษัตริย์เนื่องจากพราหมณ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตามคติเทวราชา

ปราสาทสด๊กก๊อกธม

ตั้งอยู่ที่ บ้านหนองเสม็ด หมู่ 3 ตำบลโคกสูง อำเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว

ที่มา : ผู้เขียน

บทสรุป

ศาสนสถานโบราณซึ่งสะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองของอาณาจักรขอม - เขมรที่อยู่ในดินแดนกัมพูชา และในดินแดนไทยในปัจจุบันจำนวนมากนั้น ถูกสร้างขึ้นจากความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพุทธมหายาน ส่วนใหญ่จะมีศิลปะจารึกที่มีเนื้อหาเทิดทูนบูชาเทพเจ้า พระศิวะ และ พระวิษณุ รวมทั้งเฉลิมพระเกียรติกษัตริย์ผู้สร้าง และมักกล่าวถึงสิ่งของเครื่องใช้ ตลอดจนจำนวนแรงงาน ฯลฯ ที่ถวายไว้ ให้ดูแลปราสาท แต่ศิลปะจารึกที่พบ ณ ปราสาทสด๊กก๊อกธมนั้น มีความพิเศษแตกต่างจากจารึกอื่น ๆ ของเขมร เพราะนอกเหนือจากข้อมูลที่มักพบในจารึกทั่วไปของเขมรยังพบข้อมูลที่สำคัญและถือว่าเป็นข้อมูลที่มีคุณประโยชน์ต่อประวัติศาสตร์เขมรที่สำคัญยิ่งสองประการ

ประการแรก พบข้อมูลการลำดับกษัตริย์ทำให้การลำดับกษัตริย์ขอม - เขมรโบราณในอดีตที่มีความสับสนและคลุมเครือมานานชัดเจนขึ้น

ประการที่สอง ทำให้เข้าใจถึงคติเทวราช หรือคติเทวราชาที่สอดคล้องกับการสร้างศาสนสถานบนที่สูง หรือหากสร้างในที่ราบก็จะมีฐานเป็นชั้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของเขาเขาไกรลาส และเขาพระสุเมรุตามคติความ

เชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่กษัตริย์เขมรต้องถือปฏิบัติ เพื่อถวายเป็น
วิหารของเทพเจ้าบนโลกมนุษย์ และเมื่อสวรรคต ดวงพระวิญญาณของพระองค์จะกลับไปหลอมรวมเป็นหนึ่ง
เดียวกับเทพเจ้าที่นับถือที่ใจกลางปราสาทประธาน

เพียงข้อมูลที่ได้จากจารึกสติกก็อกธมที่พบ ณ ปราสาทแห่งนี้ สามารถกล่าวได้ว่าปราสาทสติกก็อกธม
เป็นโบราณสถานที่สำคัญอย่างยิ่งโดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงขนาดของปราสาท หรือลวดลายที่สลักเสลาใน
ปราสาทนั้นแม้แต่เน้อย

ประเด็นที่น่าสนใจที่น่าค้นคว้าต่อไปเพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจนก็คือเพราะเหตุใด “จารึกสติกก็อกธม”
ซึ่งเป็นจารึกที่สำคัญมากจึงมาอยู่ในดินแดนประเทศไทยแทนที่จะอยู่ในเมืองหลวงของอาณาจักร อาจเป็นไปได้
หรือไม่ว่าดินแดนแห่งนี้นอกจากผู้ปกครองจะมีความสัมพันธ์ทางสังคมเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นโดยผ่านการ
แต่งงานกันแล้วดินแดนแห่งนี้ยังเป็นพื้นที่ที่สำคัญมากต่ออาณาจักรขอม - เขมรโบราณในประเด็นอื่นอีก
ปราสาทสติกก็อกธมจึงได้มีจารึกที่สำคัญมากเช่นนี้ปรากฏอยู่

References

- Ccedes, G. (2013). **Angkor: An Introduction**. (9th ed.). Bangkok: Catcher. (In Thai)
- Chandler, D. (1997). A History of Cambodia. Bangkok: The Foundation for the Promotion of Social Sciences Textbooks Projects. (In Thai)
- Chanwatthanakun, S. (2009). **Ancient Khmer Empire History and Art**. (2nd ed.) Bangkok: Boran. (In Thai)
- Dumarcay, J. (2005). **The Site of Angkor**. Bangkok: Amarin Printing. (In Thai)
- Hall, D.E.G. (2006). **A History of South-East Asia**. (3rd ed.). Bangkok: Toyota Thailand Foundation (In Thai)
- Hutangkun, T. & Pataramoon, N. (Eds.). (2004). Sadok Kok Thom 1 inscription. In inscription database in Thailand of Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation). Retrieved from: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=310 [2014, 12 March.] (In Thai)
- Khmer Art in Thailand: Traces of Ancient Culture in the Centre of Cambodia**. (2007). Bangkok: SPV Printing, Ltd. (In Thai)
- Krairoek, P. (1990). **A History of Art and Archaeology in Thailand**. Bangkok: Amarin Printing Group, Ltd. (In Thai)
- Ministry of Culture, Office of Archaeology, Fine Arts Department. (n.d.). Khmer history and cultural influence in northeastern part of Thailand. In **Khmer cultural influence in Roi-Et**. Cultural study project in Roi-Et province, the 10th Regional Office of Fine Arts Roi-Et. (In Thai)
- Office of Archaeology, Fine Arts Department. (1988). **Lower Part of Northeastern Region**. Bangkok: Amarin Printing Group, Ltd. (In Thai)
- Sadok Kok Thom 2 inscription. (2004). In **database in Thailand of Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation)**. Retrieved from: http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=498 [2014, 12 March.] (In Thai)
- Siam: A Historical Background from Prehistory to Ayutthaya Period of The Kingdom of Thailand**. (1991). Bangkok: Matichon. (In Thai)
- Siam Social and Cultural History of Thailand**. (2004). Bangkok: Matichon (In Thai)

- Suksawat, S. (n.d.). **Khmer Integral Art in Thailand**. Bangkok: Matichon. (In Thai)
- Sutthitham, Samai. (1994). **Muang Tam Stone Castle**. Bangkok: Kurusapa Business Organization. (In Thai)
- The Root of Thai Art**. (2nd ed.). (2012). Bangkok: River Books, Ltd. (In Thai)
- Thamrungrueng, R. (2005). **Khmer Castles in Thailand: A History and Art Information**. Bangkok: Matichon. (In Thai)
- Walliphodom, S. (1997). **Capital Cities of Thailand**. Bangkok: Muang Boran. (In Thai)
- Walliphodom, S. (2003). **Isaan Civilization Basin: Exposition of Revolutionary Archaeological Evidences for Thai History**. (4th ed.). Bangkok: Matichon. (In Thai)
- Wongthet, S. (2006). **“Force of the Laos”: Where Did the Isaan Come From?**. Bangkok: Matichon (In Thai)